

НАУЧНО-ОБРАЗОВАТЕЛЕН АНАЛИЗ НА ПРАВНИЯ РЕЖИМ НА ДОСТЪПА ДО ПАЗАРА НА ТРУДА НА ГРАЖДАНИ НА ТРЕТИ ДЪРЖАВИ

Д-р Емине Иляз

Бургаски свободен университет

Резюме. Привличането на квалифицирани работници от трета държава е важен елемент за поддържането на икономическото развитие и конкурентоспособността на Р България. В Р България, както и в другите държави членки на Европейския съюз, достъпът на граждани на трети страни до пазара на труда е регулиран с цел осигуряване на контролирана миграция и защита на работните места за местното население. Настоящото изложение има за цел да направи обобщен научно-образователен анализ на правния режим на правото на достъп до пазара на труда и да представи на читателя в систематизиран вид само тези разпоредби на закона, които се отнасят до видовете правен режим на достъп до пазара на труда на граждани на трети страни.

Ключови думи: работници; граждани на трети страни; разрешение за работа

I. Правна уредба

Правната уредба, регламентираща въпросите относно правния режим на достъпа до пазара на труда на чужденците – граждани на трети страни, е Законът за трудовата миграция и трудовата мобилност (ЗТМТМ)¹ и Правилника за прилагането му, както и отделни разпоредби на Закона за чужденците в Р България (ЗЧРБ)² и на Правилника за прилагането му, Наредбата за условията и реда за издаване на визи и определяне на визовия режим, Закона за признаване на професионални квалификации, Закона за насърчаване на заетостта. Наред с тези специални нормативни актове, регламентиращи трудовата заетост на чужденците – граждани на трети държави³, в България, по неуредените въпроси на общо основание се прилага Кодексът на труда.

ЗТМТМ предоставя равен достъп (Neukova 2018) до българския пазар на труда и равно третиране на гражданите на друга държава членка на ЕС, на държава – страна по Споразумението за ЕИП, или на Конфедерация Швейцария, но поставя определени изисквания и ограничения за достъп до пазара на труда за граждани на трети държави (Koucheva 2019). Наемането на чужденец

– гражданин на трета държава, може да се извърши след получаване на разрешение за достъп до пазара на труда или регистрацията в Агенцията по заетостта. По този начин се въвежда защита на националния пазар на труда, като се осигурява допълнителен механизъм срещу евентуална нелоялна конкуренция от страна на чужденци спрямо местните работници.

II. Видове правен режим на достъпа до пазара на труда на граждани на трети държави

В ЗТМТМ са предвидени различни режими и процедури за достъп до пазара на труда. В едни случаи разрешението се издава от Министерството на вътрешните работи (МВР), като в него се включва и разрешението на изпълнителния директор на Агенцията по заетостта (АЗ), а в други се издава първо разрешението от изпълнителния директор на АЗ и въз основа на него са издава разрешението за пребиваване от МВР. В Закона са предвидени и определени категории лица, граждани на трети страни, които могат да работят и без разрешение за работа, само въз основа на регистрацията в АЗ. При всички случаи обаче, за да имат достъп до пазара на труда, гражданите на трети страни трябва да пребивават на законово основание в страната (Stamatova 2016, p. 118).

Съгласно правната уредба в ЗТМТМ можем да обособим видовете правен режим, като ги разделим на *разрешителен, регистрационен и декларативен режим с общо седемнадесет процедури.*

III. Право на достъп до пазара на труда чрез разрешение

3.1. Дирекция „Миграция“ към МВР въз основа на положително писмено становище от АЗ издава *разрешение* за достъп до пазара на труда в следните случаи:

3.1.1 Единно разрешение за пребиваване и работа (чл. 15 – 16 ЗТМТМ)

От 01.06.2021 г. разрешението за работа се издава от Министерството на вътрешните работи МВР съгласно чл. 24и от ЗЧРБ, като АЗ дава единствено писмено становище по заявлението във връзка с изискванията на ЗТМТМ и ППЗТМТМ. След положителното становище на АЗ Дирекция „Миграция“ към МВР издава и самото разрешение за работа. То се издава на граждани на трети държави, които кандидатстват за разрешение за пребиваване с цел работа. Единно разрешение за пребиваване и работа се издава за срок от 3 години или за срока на трудовия договор, с който ще бъде нает гражданинът на трета държава, ако същият е по-кратък. Единното разрешение за пребиваване и работа е едно от най-използваните⁴.

Процедурата за издаване на Единното разрешение за пребиваване и работа е съобразена с Директива 2011/98/ЕС относно единна процедура за кандидатстване на граждани на трети държави за единно разрешение за пребиваване и работа на територията на държава членка и относно общ набор от права

(Pavlov 2023, p. 269) за работници от трети държави, законно пребиваващи в държава членка.

Условията и редът за достъп до пазара на труда са определени чл. 24и от ЗЧРБ, както и в Глава втора „Трудова миграция от трети държави“, Раздел I „Общи разпоредби“ и в Раздел II „Единно разрешение за пребиваване и работа“ на ЗТМТМ.

3.1.2. Разрешение за пребиваване и работа тип „Синя карта на Европейския съюз“ (чл. 17 – 23 ЗТМТМ)

Разрешението за пребиваване и работа тип „Синя карта на Европейския съюз“ се издава от Дирекция „Миграция“ към МВР съгласно чл. 33к от ЗЧРБ. В него се съдържа и предоставеното от изпълнителния директор на АЗ положително писмено становище за достъп до българския пазар на труда. Единното разрешение за пребиваване и работа тип „Синя карта на Европейския съюз“ се издава на лица, които ще упражняват висококвалифицирана заетост⁵ по трудово правоотношение на територията на Р България. Уредбата на този вид разрешение е предназначена да насърчи наемането на висококвалифицирани специалисти у нас, тъй като те биха били от полза за икономиката на държавата. Затова и срокът, за който се издава разрешението, е по-дълъг – до 5 години⁶, но не по-кратък от 24 месеца. Когато срокът на трудовия договор е по-кратък от 24 месеца, разрешението се издава за срока на договора, удължен с три месеца, но за максимален срок от 24 месеца, като може да се подновява при наличие на основания за преиздаването му.

Процедурата за издаване на „Синя карта на ЕС“ е съобразена с Директива 2009/50/ЕО относно висококвалифицираната заетост на граждани на трети държави.

Условията и редът за достъп до пазара на труда са определени в чл. 33к от ЗЧРБ, както и в Глава втора „Трудова миграция от трети държави“, Раздел I „Общи разпоредби“ и в Раздел III „Синя карта на Европейския съюз“ на ЗТМТМ.

3.1.3. Разрешение за пребиваване и работа тип „Разрешение за сезонен работник“ (чл. 24 – 30 ЗТМТМ)

Разрешението за пребиваване и работа тип „Разрешение за сезонен работник“ се издава от Дирекция „Миграция“ към МВР съгласно чл. 24к, ал. 1 от ЗЧРБ. В него се съдържа и предоставеното от изпълнителния директор на АЗ положително писмено становище за достъп до българския пазар на труда.

Разрешението се издава на граждани на трети държави, които кандидатстват за разрешение за пребиваване с цел сезонна работа **от 90 дни до 9 месеца в рамките на всеки период от 12 месеца.**

„Сезонен работник“ по смисъла на ЗТМТМ е гражданин на трета държава, който запазва основното си място на пребиваване в трета държава и пребивава законно и временно на територията на Р България, за да извършва сезонна

работа въз основа на един или повече срочни трудови договора, сключени пряко с работодател, чието седалище е в Република България.

„Сезонна работа“ по смисъла на ЗТМТМ е работа, която зависи от смяна на сезоните и е свързана с определено време на годината посредством повтарящо се събитие или поредица от събития, свързани със сезонните условия, при които необходимостта от работна ръка е значително по-голяма, отколкото при обикновени текущи работи. За да няма съмнения относно работите, които имат сезонен характер, в чл. 25 ЗТМТМ е предвидено министърът на труда и социалната политика, след консултации в Националния съвет по трудова миграция и трудова мобилност да утвърждава Списък на икономическите сектори⁷, включващи дейности, изпълнението на които зависи от смяната на сезоните. За списъка се уведомява и Европейската комисия.

Условията и редът за достъп до пазара на труда са определени в чл. 24к от ЗЧРБ, както и в Глава втора „Трудова миграция от трети държави“, Раздел I „Общи разпоредби“ и в Раздел IV „Сезонна заетост“ на ЗТМТМ.

3.1.4. Разрешение за пребиваване и работа тип „Разрешение на лице, преместено при вътрешнокорпоративен трансфер“ (чл. 31 – 34 ЗТМТМ)

Разрешението за пребиваване и работа тип „Разрешение на лице, преместено при вътрешнокорпоративен трансфер“ се издава от Дирекция „Миграция“ към МВР съгласно чл. 33п от ЗЧРБ. В него се съдържа и предоставеното от изпълнителния директор на АЗ положително писмено становище за достъп до българския пазар на труда.

В § 1, т. 3 от ДР на ЗТМТМ е дадена легална дефиниция на понятието „вътрешнокорпоративен трансфер“. Това е временно преместване с цел работа или обучение на работник – чужденец от трета държава, от предприятие със седалище или адрес на управление извън територията на Р България, с което чужденецът има сключен трудов договор, в поделение на предприятието или в предприятие, принадлежащо към същата група от предприятия, със седалище или адрес на управление на територията на Р България.

Разрешението дава право на работник – гражданин на трета държава, да извършва трудова дейност на територията на Р България само за конкретно приемащо предприятие или група предприятия и само за длъжностите ръководител, специалист или служител-стажант. Срокът, за който работникът – гражданин на трета държава, може да извършва трудова дейност на територията на Р България въз основа на такова разрешение, е диференциран в зависимост от това каква длъжност заема той в приемащото предприятие: три години – за работещите като ръководители или специалисти, и една година – за работещите като служители-стажанти (Stamatova 2016, p. 123). Какво следва да се разбира под „ръководител“, „специалист“ и „служител-стажант“, е определено в § 1, т. 23, 27 и 28 от ДР на ЗТМТМ⁸.

Условията и редът за достъп до пазара на труда са определени в чл.33п от ЗЧРБ и в Глава втора „Трудова миграция от трети държави“, Раздел I „Общи разпоредби“ и в Раздел V „Вътрешнокорпоративен трансфер“ на ЗТМТМ.

Общото между всички тези процедури е, че на първо място, условията на труд и заплащане не трябва да са по-неблагоприятни от условията за българските граждани за съответната категория труд. Във всеки един от посочените случаи следва да бъде доказано, че служителят има подсигурено жилище. Работодателят е задължен да покрие за своя сметка транспортните разходи от мястото на произход на служителя до работното му място в Република България и обратно, както и разходите за задължителните здравни застраховки и осигуряване на работника. Това не важи единствено за разрешение тип „Синя карта на ЕС“, при което е позволено отклонение и страните следва да уговорят в договора за чия сметка ще бъдат тези разходи.

3.2. Агенцията по заетостта издава разрешение за достъп до пазара на труда в следните случаи:

3.2.1. „Разрешение за работа“ на командировани работници – граждани на трети държави (чл. 40 – 43 ЗТМТМ)

Документът „Разрешение за работа“ се издава от изпълнителния директор на АЗ по искане на местното лице, приемащо на работа командирован или изпратен работник от трета държава, въз основа на което се издава от Дирекция „Миграция“ към МВР и разрешение за продължително пребиваване съгласно чл. 24, ал. 1, т. 1 от ЗЧРБ.

Разрешението се издава на граждани на трети държави, които са командировани или изпратени работници и служители – граждани на трети държави, в рамките на предоставяне на услуги на територията на Р България. Разрешението за работа се издава за срок до една година.

„Командирован или изпратен работник или служител в рамките на предоставяне на услуги“ по смисъла на ЗТМТМ е работник, гражданин на трета държава, който в рамките на определен период извършва работа на територията на Р България, определена в трудовия договор с работодател, чието седалище е на територията на друга държава членка на ЕС или на трета държава.

„Местно лице, приело на работа командировани или изпратени работници или служители“ по смисъла на ЗТМТМ е лице, осъществяващо дейност на територията на Р България, регистрирано по българското законодателство или по законодателството на друга държава членка на ЕС, ЕИО или на Конфедерация Швейцария, което за своята дейност ползва услугите на командирован или изпратен работник или служител от държавите членки на ЕС или от трети държави.

Условията и редът за достъп до пазара на труда са определени в Глава втора „Трудова миграция от трети държави“, Раздел I „Общи разпоредби“ и в

Раздел VII „Разрешение за работа“ на ЗТМТМ и от Наредбата за условията и реда за командироване и изпращане на работници и служители в рамките на предоставяне на услуги.

3.2.2. „Разрешение за работа“ на членове на семейство, получили разрешение за пребиваване на основание чл. 24, ал.1, т. 13 от ЗЧРБ

Документът „Разрешение за работа“ се издава от изпълнителния директор на АЗ по искане на работодател въз основа издадено от Дирекция „Миграция“ към МВР разрешение за продължително пребиваване съгласно чл. 24, ал. 1, т. 13 от ЗЧРБ.

Разрешението се издава на граждани на трети държави, които са членове на семейство съгласно чл. 19, 33 и 37 от ЗТМТМ и/или са получили разрешение за продължително пребиваване на основание чл. 24, ал. 1, т. 13 от ЗЧРБ.

Условията и редът за достъп до пазара на труда са определени в Глава втора „Трудова миграция от трети държави“, Раздел I „Общи разпоредби“ и в Раздел VII „Разрешение за работа“ на ЗТМТМ.

3.2.3. Разрешение за извършване на дейност на „свободна практика“ на територията на Р България (чл. 44 – 49 ЗТМТМ)

Разрешението за извършване на дейност на свободна практика се издава от изпълнителния директор на АЗ след представяне на подробен план за дейността за срока на разрешението. Този план е обвързващ за гражданина на третата държава, като разпоредбата на чл. 46, ал. 3 ЗТМТМ не допуска за срока на първоначално издаденото разрешение за извършване на дейност на свободна практика да се прави промяна в предмета на извършваната дейност.

„Дейност на свободна практика“⁴⁹ е всяка стопанска дейност, осъществявана в лично качество, без ангажимент към работодател с изключение на дейностите по чл. 24, ал. 1, т. 2 от ЗЧРБ (чужденци, които осъществяват търговска дейност по законоустановения ред).

Условията и редът за достъп до пазара на труда са определени в Глава втора „Трудова миграция от трети държави“, Раздел I „Общи разпоредби“ и в Раздел VIII „Разрешение за извършване на дейност на свободна практика“ на ЗТМТМ.

IV. Право на достъп до пазара на труда чрез регистрация в АЗ

В ЗТМТМ са определени случаите, при които граждани на трети държави могат да упражняват заетост след еднократна регистрация от работодателя в АЗ, без да е необходимо разрешение за достъп до пазара на труда за:

4.1. Граждани на трети държави, които са лица от български произход и законно пребивават на територията на Р България, могат да упражняват заетост на територията на Р България без разрешение за работа и след регистрация в АЗ до получаване на разрешение за постоянно пребиваване на територията на Р България.

„Лице от български произход“¹⁰ е лице по смисъла на § 1, т. 6 от допълнителните разпоредби на ЗЧРБ е лице, на което поне единият възходящ родител е българин.

Условията и редът за регистрация на заетостта на лица от български произход са определени в Глава втора „Трудова миграция от трети държави“, Раздел VII „Регистрация на заетост на граждани на трети държави“ на ППЗТМТМ.

4.2. Командиране в рамките на предоставяне на услуги на територията на Р България за срок до три месеца/или шест месеца/ в рамките на 12 месеца.

Работници – граждани на трети държави, командирвани в Р България от чуждестранния си работодател за срок *до три месеца*¹¹ в рамките на 12 месеца, могат да изпълняват определени задачи без разрешение за работа и въз основа на еднократна регистрация на заетостта в АЗ.

В случаите, когато задачите са свързани с контрол и координация по изпълнение на договор за туристически услуги между чуждестранен туроператор и български туроператор или хотелиер, АЗ извършва еднократна регистрация на заетостта на командированите в Р България от чуждестранния си работодател граждани на трети държави за срок *до шест месеца* в рамките на 12 месеца.

Условията и редът за допускане на командировани или изпратени работници и служители от трети държави в Р България в рамките на предоставяне на услуги се определят от Наредбата за условията и реда за командироване и изпращане на работници и служители в рамките на предоставяне на услуги.

Условията и редът за достъп до пазара на труда са определени в Глава втора „Трудова миграция от трети държави“, Раздел VII „Регистрация на заетост на граждани на трети държави“ на Правилника за прилагане на ППЗТМТМ.

4.3. Сезонна заетост до 90 дни на работници граждани на трети държави

За сезонна работа до 90 дни¹² без прекъсване в рамките на всеки период от 12 месеца се извършва регистрация в АЗ въз основа на подадена от работодателя декларация и при спазване изискването на чл. 24л от ЗЧРБ чужденецът да притежава валидна виза за целите на сезонната работа, когато такава се изисква.

Процедурата за регистрация на сезонна работа до 90 дни е съобразена с Директива 2014/36/ЕС относно влизане и престой на граждани на трети държави с цел заетост като сезонни работници.

Условията и редът за достъп до пазара на труда на сезонни работници са определени в Глава втора „Трудова миграция от трети държави“, Раздел I „Общи разпоредби“ и в Раздел IV „Сезонна заетост“ на ЗТМТМ.

4.4. Научни работници

Граждани на трети държави, които пребивават на територията на Р България на основание чл. 24б, ал. 1, 7 и 12 от ЗЧРБ (като научни работници със сключен договор с научноизследователска организация за провеждане на на-

учно изследване в рамките на научноизследователски проект на територията на Р България, както и при условията на мобилност в ЕС), могат да упражняват заетост, включително академична на територията на Р България без разрешение за работа и след регистрация в АЗ за срока на продължителността на проекта.

„Научен работник“ съгласно ЗТМТМ е гражданин на трета държава, притежаващ докторска степен или необходимата образователно-квалификационна степен на висшето образование за достъп до докторски програми, избран от научноизследователска организация за разработване на научноизследователски проект и приет на територията на Р България за провеждане на научноизследователска дейност със съответната квалификация.

Регистрацията на заетостта се извършва от приемащата научноизследователска организация със седалище в Р България.

„Научноизследователска организация“ е публична или частна организация, която провежда научни изследвания, създадена е в съответствие с българското законодателство и е вписана в регистъра по чл. 7б, ал. 1, т. 1 от Закона за насърчване на научните изследвания.

Условията и редът за регистрация на заетостта на научните работници са определени в Глава втора „Трудова миграция от трети държави“, Раздел VI „Заетост на научни работници, студенти и стажанти“ на ЗТМТМ и Глава втора „Трудова миграция от трети държави“, Раздел VII „Регистрация на заетост на граждани на трети държави“ на правилника за прилагане на ЗТМТМ.

4.5. Студенти редовно обучение

Граждани на трети държави, които пребивават на територията на Р България на основание чл. 24в, ал. 1 от ЗЧРБ (като студенти в редовна форма на обучение във висше училище в Р България), могат да упражняват трудова заетост на територията на Р България без разрешение за работа и след регистрация в АЗ за срока на разрешеното пребиваване.

„Студент“ съгласно ЗТМТМ е гражданин на трета държава по смисъла на чл. 6б, ал. 2 и 3 от Закона за висшето образование, който се обучава в редовна форма на обучение, което може да включва предварителен подготовителен курс и/или задължителен стаж. Статут на „студент“ се придобива при записване във висше учебно заведение и се загубва при отписване, както и за срока на отстраняване от висшето училище.

Условията и редът за регистрация на заетостта на студенти са определени в Глава втора „Трудова миграция от трети държави“, Раздел VI „Заетост на научни работници, студенти и стажанти“ на ЗТМТМ и Глава втора „Трудова миграция от трети държави“, Раздел VII „Регистрация на заетост на граждани на трети държави“ на ППЗТМТМ.

4.6. Стажанти по трудов договор с условие за стажуване

Граждани на трети държави, които пребивават на територията на Р Бъл-

гария на основание чл. 24в, ал. 11 от ЗЧРБ (като стажанти по трудов договор с условие за стажуване с местен работодател) могат да упражняват трудова заетост на територията на Р България без разрешение за работа и след регистрация в АЗ за срока на продължителността на стажа и на разрешеното пребиваване.

„Стажант“ съгласно ЗТМТМ е гражданин на трета държава, който има висше образование или който участва в образователен курс за придобиване на висше образование в трета държава и който е приет на територията на Р България в рамките на програма за стаж за придобиване на знания, практически умения и опит в условията на професионална среда.

„Трудов договор с условие за стажуване“ е договорът по чл. 233б от Кодекса на труда.

Условията и редът за регистрация на заетостта на студенти са определени в Глава втора „Трудова миграция от трети държави“, Раздел VI „Заетост на научни работници, студенти и стажанти“ на ЗТМТМ и Глава втора „Трудова миграция от трети държави“, Раздел VII „Регистрация на заетост на граждани на трети държави“ на ППЗТМТМ.

V. Право на достъп до пазара на труда чрез деклариране

Граждани на трети държави, за които не се изисква разрешение за достъп до пазара на труда (чл. 9, ал. 1 от ЗТМТМ). Работодателят декларира в Дирекция „Бюро по труда“ по месторабота заетостта на:

5.1. Граждани на трети държави, членове на семейства по чл. 9, ал. 1, т. 2, 5 и 6 от ЗТМТМ

Граждани на трети държави, които пребивават на територията на Р България като членове на семейство на:

– чужденци с разрешено дългосрочно или постоянно пребиваване в Р България;

– български граждани;

– граждани на държава членка на Европейския съюз, на държава – страна по Споразумението за Европейското икономическо пространство, или на Конфедерация Швейцария, които по силата на международни договори с Европейския съюз имат право на свободно движение, могат да упражняват трудова заетост на територията на Р България без разрешение за работа и след деклариране на заетостта в АЗ за срока на разрешеното пребиваване.

Членове на семейство на чужденец по смисъла на ЗЧРБ:

– съпруг/съпруга;

– деца на чужденеца и на неговия съпруг/съпруга, включително осиновените, които не са навършили 18-годишна възраст и не са сключили брак;

– деца, включително осиновените, на чужденеца, които не са навършили 18-годишна възраст и не са сключили брак, когато той притежава родителски-

те права и децата се намират на негова издръжка;

– деца, включително осиновените, на съпруга/съпругата, които не са навършили 18-годишна възраст и не са сключили брак, когато той притежава родителските права и децата се намират на негова издръжка.

Условията и редът за деклариране на заетостта на членове на семейство по чл. 9, ал. 2, 5 и 6 от ЗТМТМ са определени в Глава втора „Трудова миграция от трети държави“, Раздел VIII „Деклариране на заетост на граждани на трети държави“ на ППЗТМТМ.

5.2. Граждани на трети държави, ползващи се с права по чл. 29, ал. 3 от Закона за убежището и бежанците

Граждани на трети държави, които са подали молба за международна закрила и производството не е приключило до три месеца от подаването на молбата поради независещи от тях причини, имат право на достъп до пазара на труда и могат да упражняват трудова заетост на територията на Р България без разрешение за работа, след деклариране на заетостта в АЗ за срок до приключване на производството по реда на Закона за убежището и бежанците (ЗУБ).

Декларирането на заетостта се извършва от местен работодател, наел по трудово правоотношение по смисъла на Кодекса по труда граждани на трети държави, ползващи се с права по чл. 29, ал. 3 от ЗУБ.

Условията и редът за деклариране на заетостта на чужденците са определени в Глава втора „Трудова миграция от трети държави“, Раздел VIII „Деклариране на заетост на граждани на трети държави“ на ППЗТМТМ.

5.3. Граждани на трети държави, ползващи се с права по чл. 44а, ал. 4 от ЗЧРБ

Граждани на трети държави, на които са издадени заповеди за експулсиране и експулсирането не е осъществено след една година от издаването на заповедта, имат право на достъп до пазара на труда и могат да упражняват трудова заетост на територията на Р България без разрешение за работа след деклариране на заетостта в АЗ за срок до осъществяване на експулсирането.

Декларирането на заетостта се извършва от местен работодател, наел по трудово правоотношение по смисъла на Кодекса по труда граждани на трети държави, ползващи се с права по чл. 44а, ал. 4 от ЗЧРБ.

Условията и редът за деклариране на заетостта на чужденците са определени в Глава втора „Трудова миграция от трети държави“, Раздел VIII „Деклариране на заетост на граждани на трети държави“ на ППЗТМТМ.

5.4. Чужденци, ползващи се с права по чл. 25 от Закона за борба с трафика на хора

Граждани на трети държави, които са жертви на трафик на хора и притежават статут на специална закрила съгласно Закона за борба с трафика на хора, имат право на достъп до пазара на труда и могат да упражняват трудова

заетост на територията на Р България без разрешение за работа, след деклариране на заетостта в АЗ за срок на разрешеното продължително пребиваване на територията на Р България.

Декларирането на заетостта се извършва от местен работодател, наел по трудово правоотношение по смисъла на Кодекса по труда граждани на трети държави, ползващи се с права по чл. 25 от Закона за борба с трафика на хора.

Условията и редът за деклариране на заетостта на чужденците са определени в Глава втора „Трудова миграция от трети държави“, Раздел VIII „Деклариране на заетост на граждани на трети държави“ на ППЗТМТМ.

БЕЛЕЖКИ

1. Обн. ДВ. бр. 33 от 26 април 2016 г., изм. и доп. ДВ. бр.8 от 25 януари 2023 г.
2. Обн. ДВ. бр.153 от 23 декември 1998 г., с изм. и доп. ДВ. бр. 67 от 4 август 2023 г.
3. По смисъла на §1, т. 4 ДР на ЗМТМТ гражданин на трета държава е лице, което не е гражданин на Р България и не е гражданин на държава членка на Европейския съюз, или на държава – страна по Споразумението за Европейското икономическо пространство, или на Конфедерация Швейцария. По смисъла на т. 11 от същата разпоредба местен работодател е физическо лице, юридическо лице или негово поделение, както и всяко друго организационно и икономически обособено образувание, което самостоятелно наема работници или служители по трудово правоотношение, осъществяващо дейност на територията на Р България, регистрирано по българското законодателство или по законодателството на друга държава членка на Европейския съюз, на държава – страна по Споразумението за Европейското икономическо пространство, или на Конфедерация Швейцария.
4. Съгласно Доклад на Министерството на труда и социалната политика от 2023 г., съдържащ анализ на Агенцията по заетостта (АЗ), ЕРПР е най-често използваното разрешение от работодатели при наемане на граждани от трети държави.
5. В съответствие с чл. 2, т. 2, 7, 8 и 9 Директива (ЕС) 2021/1883, с последните изменения в ЗТМТМ обнародван в ДВ., бр. 8/25.01.2023 г. (извънреден) се извършиха промени в определението на „Висококвалифицирана заетост“ (§1, т. 1 ДР на ЗТМТМ) и се създават три нови определения:
 - „Висока професионална квалификация“ (§1, т. 34 ДР на ЗТМТМ);
 - „Висока степен на професионални умения“ (§1, т. 35 ДР на ЗТМТМ) и
 - „Професионален опит“ (§1, т. 36 ДР на ЗТМТМ).

„Висококвалифицирана заетост“ е наемане на работа на лице, което притежава висока професионална квалификация, представляваща:

- a) придобито висше образование, което се удостоверява с диплома, удостоверение или друг официален документ, издаден от компетентен орган след обучение с продължителност, не по-малка от три академични години, проведено от образователна институция, призната като висше училище от съответната държава, или
 - b) когато се отнася за длъжности, включени в списъка, утвърден със заповед на министъра на труда и социалната политика – знания, умения и компетентности, удостоверени чрез официален документ, издаден от компетентен орган, за професионален опит на ниво, сравнимо с придобито висше образование, придобит в срока, посочен в списъка, и които имат отношение към длъжността или сектора, посочени в трудовия договор, или
 - в) когато се отнася за длъжности извън буква „б“ – знания, умения и компетентности, които са удостоверени чрез официален документ, издаден от компетентен орган, за поне 5 години професионален опит на равнище, сравнимо с придобито висше образование, и които са свързани с длъжността или сектора, посочени в трудовия договор.
- 6 . Закон за изменение и допълнение на Закона за трудовата миграция и трудовата мобилност (ЗИД на ЗТМТМ), обн. в ДВ, бр. 8/25.01.2023 г. (извънреден), с който бяха направени промени и в ЗЧРБ, максималният срок на продължителност на Синята карта на ЕС се удължава от 4 на 5 години.
 - 7 . Актуалният списък е утвърден със Заповед РД-01-47/17.01.2017 г. на министъра на труда и социалната политика, като в него са включени два сектора: селско, горско и рибно стопанство; хотелиерство и ресторантьорство.
 - 8 . Съгласно законовата дефиниция „ръководител“ е лицето, което заема висша ръководна длъжност и работи под надзора на собственика или на колективен орган за управление на приемащото предприятие, като:
 - a) управлява приемащото предприятие или негова административна структура;
 - b) контролира и упражнява надзор върху работата на друг професионален или управленски персонал или на служители, извършващи контрол;
 - в) дава препоръки при наемане на работа, прекратяване на трудовото правоотношение, както и за други действия, касаещи правата и задълженията на работниците и служителите.
 - 9 . На свободна практика у нас до 17 ноември 2023 г. са дошли седем души – трима от Руската федерация, двама от Украйна и по един от Сърбия и Япония. Те са намерили работа в сферата на „създаване и разпространение на информация и творчески продукти“, както и в здравеопазването. Основно работят в София и Варна.
 10. Регистрираните за работа у нас чужденци с български произход са 156. Най-много са те от Молдова (54), Русия (49), Сърбия (28), Украйна (19)

и РСМ (5). Те са наети предимно в търговията, преработващата промишленост, транспорта и складирането и основно в Пловдив, София, Варна, Бургас и Пазарджик, сочат данните на АЗ.

11. На 3741 граждани от Турция е предоставена регистрация на краткосрочна заетост на командировани лица до 90 дни. Останалите държави с най-много разрешения от този вид са Китай (25), Косово (20), Сърбия (18) и Албания (11). Отново строителството е секторът, в който тези граждани са наети. Те са се позиционирали предимно в София, Пловдив, Варна, Бургас и Хасково.
12. От началото януари 2023 г. до 17 ноември 2023 г. 6837 души от държави извън ЕС са се регистрирали за сезонна заетост до 90 дни в България, информира още АЗ. Те са заети в хотелиерството и ресторантьорството, а също и в селското, горското и рибното стопанство. Работят предимно в курортните комплекси „Слънчев бряг“, „Златни пясъци“, „Албена“, Несебър, Банско и Разлог. Сред тях най-много са от Киргизката република (2033), от Турция (1364), Молдова (1058). Има още и от Узбекистан и Казахстан.

ЛИТЕРАТУРА

- КОЙЧЕВА, Р., 2019. *Условия и ред за работа на граждани на трети държави в България*. Available from: [https://business-law.unwe.bg/uploads/BusinessAndLaw/Statia%203%20\(4\).pdf](https://business-law.unwe.bg/uploads/BusinessAndLaw/Statia%203%20(4).pdf). [viewed 10.04.2024], с. 43 – 70.
- НЕЙКОВА, М., 2018. Служебният обмен на данни – водещ принцип в комплексното административно обслужване. *Административно право – съвременни тенденции в правораздаването и доктрината*. Икономически университет – Варна. ISBN 978-954-21-0972-3.
- НЕЙКОВА, М., 2023. Юридическото образование като фактор за обществена сигурност. *Стратегии на образователната и научната политика*, Т. 31, № 6, с. 614 – 621. <https://doi.org/10.53656/str2023-6-3-leg>.
- ПАВЛОВ, Х., 2023. Генезис и еволюция на идеите за правата на човека, *Годишник на БСУ*, т. XLVIII, с. 268 – 280. Бургас.
- СТАМАТОВА, В., 2016. Новата законодателна уредба на трудовата мобилност на гражданите на трети държави в Р България. Научен алманах на Варненския свободен университет „Черноризец Храбър“. Серия „Юридически науки и обществена сигурност“, *Сборник доклади „Развитие на правото в контекста на хуманитарната криза в Близкия изток и Украйна*, №31, с. 117 –128.

Нормативни актове:

Закон за трудовата миграция и трудовата мобилност.

Закон за чужденците в Република България.

<https://www.az.government.bg>.

REFERENCES

KOYCHEVA, R., 2019. Uslovia i red za rabota na grazhdani na treti darzhavi v Bulgaria. Available from: [https://business-law.unwe.bg/uploads/BusinessAndLaw/Statia%203%20\(4\).pdf](https://business-law.unwe.bg/uploads/BusinessAndLaw/Statia%203%20(4).pdf). [viewed 10.04. 2024], pp. 43 – 70.

NEYKOVA, M., 2018. Sluzhebniyat obmen na dannii – vodesht printsip v kompleksnoto administrativno obsluzhvane. *Administrativno pravo – savremenni tendentsii v pravorazdavaneto i doktrinata*. Varna: Ikonomicheski universitet – Varna, pp. 23 – 31. ISBN 978-954-21-0972-3.

NEYKOVA, M. 2023. Legal Education As A Factor For Public Security. *Strategies for Policy in Science and Education-Strategii na Obrazovatelnata i Nauchnata Politika*, vol. 31, no. 6, pp. 614 – 621. <https://doi.org/10.53656/str2023-6-3-leg>.

PAVLOV, H., 2023. Genezis i evolyutsia na ideite za pravata na choveka. *Godishnik na BSU*, vol. XLVIII, pp. 268 – 280. Burgas.

STAMATOVA, V., 2016. Novata zakonodatelna uredba na trudovata mobilnost na grazhdanite na treti darzhavi v R Bulgaria. Nauchen Almanah na Varnenski Svoboden Universitet „Chernorizets Hrabar“ Seria „Yuridicheski nauki i obshtestvena sigurnost“. *Sbornik dokladi „Razvitie na pravoto v konteksta na humanitarnata kriza v Blizkia Iztok i Ukrayna*, №31, pp. 117 – 128.

Normative acts:

Law on labor migration and labor mobility.

Law on foreigners in the Republic of Bulgaria.

<https://www.az.government.bg>.

SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL ANALYSIS OF THE PRESENT REGIME OF ACCESS TO THE LABOR MARKET OF THIRD COUNTRY CITIZENS

Abstract. Attracting qualified workers from a third country is an important element for maintaining the economic development and competitiveness of the Republic of Bulgaria. In Bulgaria, as in other member states of the European Union, the access of third-country nationals to the labor market is regulated in order to ensure controlled migration and protect jobs for the local population. The purpose of this presentation is to make a general scientific and educational analysis of the legal regime of the right to access the labor market and to present to the reader in a systematized form only those provisions of the law that refer to the types of legal regime of access to the labor market of third country nationals.

Keywords: workers; third-country nationals; work permit

✉ **Dr. Emine Ilyaz**
Burgas Free University